

2. "Main Department of Statistics in the Vinnitsa region", available at: <http://karta.vn.ua/katalog/glavnoe-upravlenie-statistiki-v-vinnickoj-oblasti/>
3. Chistov, S.M., Nikiforov, A.E., Kutsenko, T.F. etc. (2000), *Derzhavne rehulivannia ekonomiki* [State regulation of the economy], KNEU, Kyiv, Ukraine, 316 p.
4. Kuzminska, N.L. (2011), "Features of functioning of oil and fat industry Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 161–165.
5. Manoylenko, O.V. and Zhadan, T.A. (2013), "The specific features of industry on the production of vegetable oil and fats as objective necessity of its state support" *Innovative economy*, no. 1, pp. 12-15.
- 6 "Oilseed Industry according to the magazine "Top 100. Business Leaders of Ukraine", available at: http://ziconsult.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=300%3Aamaslojirovaya-promyshlennost-po-versii-lidery-biznesa-ukrainy-top100&catid=53%3Aapischevaya-promyshlennost<e.
7. Nikityuk, O.V. (2012), "Current state and especially the functioning of enterprises of oil and fat industry of Ukraine", *Efektivna ekonomika*, available at: http://economy.nayka.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1679
- 8 "Oil and fat complex of Ukraine is the only sector of agrarian production, which is developing dynamically", [available at: http://agroua.net/news/news_23838.html]
9. Tsober, Yu.I. (2009), "SWOT-analysis of enterprises oil and fat industry of Ukraine", *Visnyk HNU*, no. 3, pp. 225-227.
10. *Statistichna ta finansova zvitnist pidpriemstv PAT Vinnitskiy oliynozhirovyy kombinat, TOV «Avis», TOV «Vioyal-Agro», TOV «Strum-Agro»* [Statistical and financial reporting of enterprises CHAO Vinnitsa Oil and Fat Plant, LLC "Avis", LLC "Vioyal-Agro", LLC "current-Agro"].

УДК 338.516.2

Горlachuk O.A.,
викладач кафедри економіки, організації і
планування в агропромисловому комплексі
Тернопільський національний економічний університет

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ І СОБІВАРТОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В РЕГІОНІ

Horlachuk O.A.,
lecturer of the department of economics, of organization
and planning in the agroindustrial complex
Ternopil National Economic University

THE MAIN ASPECTS OF FORMATION EXPENSES AND THE COST OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN THE REGION

Постановка проблеми. Результативність сільськогосподарського виробництва у вирішальній мірі залежить від витратної компоненти ціни, на яку товаровиробники можуть найбільше впливати з позицій її релевантності. Проте щорічне подорожчання матеріально-технічних ресурсів позбавляє сільськогосподарські підприємства можливості ефективного управління витратами при виробництві продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження витрат на сільськогосподарську продукцію присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, в тому числі Андрійчука В.Г., Воскобійника Ю.П., Волькена Е., Дем'яненка М.Я., Месель-Веселяка В.Я., Охріменка О.В., Саблука П.Т., Шпикуляка О.Г., Шпичака О.М. та ін. Однак на сьогодні немає розроблених єдиних правил формування витрат на сільськогосподарську продукцію у ринковій економіці.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення основних аспектів формування витрат і собівартості основних видів сільськогосподарської продукції в умовах регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування витратної компоненти ціни (в умовах цінового диспаритету) додатково ускладнюється методологічною проблемою, за якої витрати на транспортування продукції, відповідно до гармонізації з європейським законодавством, включаються не в повні витрати на реалізовану продукцію, а відшкодовуються за рахунок прибутку від реалізації продукції, робіт та послуг. Результатом такого методичного прийому є занижений рівень собівартості порівняно із фактичними результатами виробничої діяльності сільгоспідприємств. Це, за думкою низки вчених-економістів, позбавляє аналітичну роботу економічних підрозділів сільськогосподарських підприємств об'єктивності при аналізі витрат [1, с. 80].

За розглядуваний період в сільгоспприємствах Тернопільщини виробничі витрати зазнали суттєвих змін як у відносному, так і в абсолютному вимірі. Це в свою чергу вплинуло і на динаміку їх структури. Як видно з даних рис. 1, частка матеріальних витрат підвищилась на 11% із 62,5% до 73,5%. Другий за величиною елемент операційних витрат – інші витрати, включаючи витрати на орендну плату за земельні та пайові паї – збільшився із 3,9 % до 12,8 %, або ж на 8,9 %. Дані витрати прогнозовано будуть збільшуватись, оскільки їх величина не є співмірною аналогічним витратам товаровиробників зарубіжних країн (перш за все країни ЄС), в яких орендна плата за землю є в рази більшою.

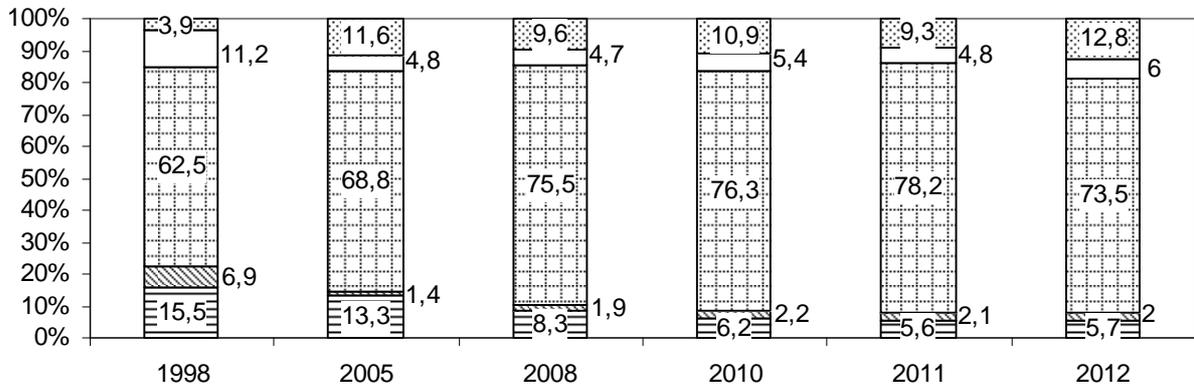

Рис. 1. Структура витрат на виробництво продукції сільського господарства в агроформуваннях Тернопільської області, %

Джерело: складено автором на основі [4; 7; 10; 12; 13; 14]

Надзвичайно важливою проблемою залишається питання зменшення частки витрат на оплату праці в понад 2,5 рази, що, безперечно, є тривожним сигналом, як і в цілому по Україні. Спостерігається також зменшення частки відрахувань господарствами на соціальні заходи із 6,9% до 5,7%, проте, починаючи із середини 2000-х рр. і до сьогодні, намітилась їх тенденція до збільшення. Слід зазначити, що у 2012 р. середньорічна заробітна плата в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області дорівнювала 1761 грн., що становить 80,5% від середньообласного показника або 84,7% від аналогічного по Україні [2; 3].

Порушена еківалентність обміну між учасниками регіонального АПК проектується на витрати у виробничому процесі сільгоспприємств, які прогресивно зростають та знаходять своє безпосереднє відображення у динаміці собівартості продукції. В найбільшій мірі вона збільшилась по зернових в 6,5 рази (112,3 грн./ц), овочах в 4,5 (124,2 грн./ц), цукрових буряках в 3,8 рази (36,8 грн./ц) та окремих видах тваринницької продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробничої собівартості 1 ц основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Продукція	Рік						
	1998	2000	2005	2010	2011	2012	2012 до 1998, раз
Зернові	17,4	29,3	39,3	93,6	97,7	112,3	6,5
Цукрові буряки	9,7	11,7	13,1	41,5	45,0	36,8	3,8
Картопля	37,0	41,3	43,6	92,9	150,7	179,8	4,9
Овочі в/г	27,7	31,1	114,5	93,4	119,3	124,2	4,5
Плоди та ягоди	69,6	20,4	43,2	175,2	72,3	65,0	0,9
ВРХ (в живій вазі)	689,0	702,9	788,0	1240,5	1451,1	1474,5	2,1
Свині (в живій вазі)	968,2	1127,6	931,4	1161,8	1212,8	1298,6	1,3
Вівці та кози	1035,7	750,0	1561,3	1020,8	1168,7	1695,8	1,6
Птиця	616,7	504,4	715,2	858,2	716,8	872,9	1,4
Молоко	59,5	62,7	86,5	196,3	236,1	226,9	3,8
Яйця (1 тис. шт.)	125,3	243,6	169,5	340,1	385,7	380,8	3,0

Джерело: складено автором на основі [4; 5; 7; 12; 13; 14]

Надзвичайно значні коливання собівартості в часовому вимірі спостерігаються при виробництві плодів і ягід: показник собівартості одиниці зазначеної продукції в межах мінімального та максимального значення становив 20,4-175,2 грн./ц, що є надзвичайно великим коливанням і не притаманно аграрним ринкам розвинутих країн світу.

В процесі комплексного вивчення формування витрат на виробництво продукції доцільним є визначення показника коефіцієнта варіації в розрізі адміністративних районів Тернопільської області за встановлений період, тобто її формування в територіальному вимірі. Для цього використаємо такі статистичні методи, як аналіз варіацій та взаємозв'язків – розмах варіації, середнє квадратичне відхилення та коефіцієнт варіації.

Як свідчать дані табл. 2, відхилення виробничої собівартості 1 ц зернових від її середнього значення по районах Тернопільської області в останні роки зменшується і в 2012 р. характеризується як помірне. Перш за все, використання сучасних технологій обробки ґрунту, котрі практикуються майже у всіх господарствах, уможлиблює вирівнювання витрат суб'єктів господарювання по даній групі культур, яка є однією із найменш трудомістких. В районах, котрі займаються цукробуряковою галуззю, даний показник є значно вищим – 18,0%, а в картоплярстві він досяг 37,5% і є великим. Великою рахується також варіація собівартості продукції овочівництва – 44,4%.

Таблиця 2

Територіальна варіація собівартості основних видів продукції аграрних підприємств за районами Тернопільської області

Продукція	Коефіцієнт варіації, %									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Зернові	11,7	13,4	13,1	11,7	20,8	14,0	18,0	14,6	8,9	
Цукрові буряки	22,0	24,1	20,5	25,2	19,7	20,5	40,8	26,4	18,0	
Картопля	44,3	107,7	60,7	43,6	23,7	35,1	51,5	43,6	37,5	
Овочі	91,9	55,5	71,6	45,7	65,6	63,9	47,6	50,1	44,4	
Молоко	18,4	18,2	21,0	26,7	38,0	36,6	26,7	21,9	29,2	
ВРХ	34,6	28,7	39,8	18,8	45,8	43,7	42,0	41,1	28,9	
Свині	33,0	29,5	27,5	14,6	29,4	32,8	45,9	31,7	23,9	
Яйця (1 тис. шт.)	84,8	16,1	16,7	3,2	34,4	7,4	11,2	15,6	4,5	

Джерело: складено автором на основі [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14]

Велика варіація собівартості зафіксована по всій продукції тваринництва, за винятком виробництва яєць, де спостерігається слабе відхилення – 4,5%. В зазначених галузях варіація даного показника залишається ще досить великою.

Значна амплітуда коливань собівартості 1 ц продукції даних галузей (картоплярство, овочівництво, виробництво тваринницької продукції) свідчить про наявність резервів зниження собівартості одиниці продукції, а також про потребу більше використовувати можливості внутрігосподарського управління витратами виробничих підрозділів в господарстві.

В основі вищезазначеного відхилення лежать об'єктивні причини. Багатоукладність сільськогосподарського виробництва передбачає функціонування значної кількості агропідприємств за різними формами господарювання. Групування даних суб'єктів за площею сільськогосподарських угідь дозволяє констатувати, що із 955 підприємств у 839 одиницях верхня межа землекористування становила 1000 га (113,2 тис. га або 21,5 всієї площі сільгоспугідь). Лише 2% сільгоспвиробників господарювали на площі 2000-3000 тис. га (53,5 тис. га або 10,2 % від усієї площі сільгоспугідь), що з точки зору співвідношення «витрати-випуск» є найбільш оптимальним землекористуванням в регіоні. В діапазоні 3000-10000 га здійснюють свою діяльність 2,9% господарств, яким належить 26,7 % всіх угідь регіону. І нарешті, сільгоспідприємства (0,9%) з розміром сільськогосподарських угідь більше 10000 га в своєму розпорядженні мають 26% всіх земель [2, с. 56].

Таким чином, парцеляція землекористування поряд із функціонуванням «мегагрупних», як для Тернопільщини, господарств створює значну варіацію собівартості сільськогосподарської продукції. Тобто, господарства двох останніх груп формують суспільно необхідні витрати виробництва і, відповідно, визначають «лейтмотив» ціноутворення.

В загальному об'єктивними факторами формування собівартості продукції залишаються погодні умови та вартість використаних матеріально-технічних ресурсів. Причому вплив даних чинників щороку посилюється та супроводжується зростанням собівартості й значним діапазоном в її відхиленні. З точки зору аналітики, це є повністю прогнозовані показники в умовах щорічного подорожчання вартості виробничих ресурсів.

Структура витрат на виробництво пшениці майже повністю відповідає загальногалузевій картині. Слід виокремити, що за даний період встановлення частки матеріальних витрат майже на рівні 2010 р. – 71,4 %, а також зростання в їх розрізі вартості мінеральних добрив (табл. 3).

Таблиця 3
Склад витрат на виробництво 1 ц пшениці в агроформуваннях Тернопільської області в 2012 р., грн.

Статті витрат	2010 р.		2012 р.		2012 р. до 2010 р.	
	грн.	%	грн.	%	±	%
Витрати – всього	96,5	100	121,4	100	24,9	125,8
Прямі витрати на оплату праці	5,8	6,0	6,6	5,4	0,8	113,8
Прямі матеріальні витрати	69,2	71,7	86,7	71,4	17,5	125,3
насіння	12,8	13,2	13,0	10,7	0,2	101,6
мінеральні добрива	20,8	21,6	28,9	23,8	8,1	138,9
нафтопродукти	13,1	13,5	14,2	11,7	1,1	108,4
оплата послуг і робіт сторонніх організацій	10,7	11,1	14,6	12,0	3,9	136,4
решта матеріальних витрат	11,9	12,3	16,0	13,2	4,1	134,5
Інші прямі і загальновиробничі витрати	21,5	22,3	28,2	23,2	6,7	131,2
амортизація необоротних активів	6,4	6,6	7,7	6,3	1,3	120,3
відрахування на соціальні заходи	2,0	2,1	2,5	2,0	0,5	125,0
решта інших прямих та загальновиробничих витрат	13,1	13,6	18,0	14,8	4,9	137,4

Джерело: складено автором на основі [12; 14]

Витрати на оплату праці в сільгосп підприємствах демонстрували щорічне стійке зниження і в 2012 р. становили 5,4 %. Якщо взяти до уваги щорічне зростання рівня заробітної плати в сільському господарстві по області, то воно здійснювалось значно нижчими темпами, ніж аналогічне по матеріальних витратах. Цей фактор пояснює низьку питому вагу даної статті витрат в загальній їх вартості.

Підвищення рівня механізації виробничих процесів, зокрема в рослинництві, а також продуктивності застосовуваних агротехнічних засобів об'єктивно зменшує потребу в кількості працюючих. Даний процес в більшій мірі притаманний агропромисловим компаніям.

Приріст витрат, а також збільшення їх частки в загальній вартості витрат на виробництво 1 ц пшениці спостерігається по таких статтях, як мінеральні добрива – на 38,9 % (8,1 грн.), оплата робіт і послуг сторонніх організацій – на 36,4 % (3,9 грн.) та загальновиробничі витрати – на 31,2 % (6,7 грн.).

Зазначені витрати займають й найбільшу питому вагу в загальній вартості витрат, а тому підвищення вартості одиниці ресурсів та послуг закономірно зумовлює найбільший ривок виробничої собівартості 1 ц продукції.

Висновки з даного дослідження. Дослідження процесу формування витрат і собівартості сільськогосподарської продукції в агроформуваннях Тернопільської області за існуючого стану економічних відносин в АПК дозволяє визначити особливості цього процесу:

- зростання виробничих витрат по всіх групах культур із збереженням такої тенденції в короткостроковій перспективі;

- збільшення частки матеріальних витрат супроводжується неухильним зменшенням витрат на оплату праці. З приводу цього виникає занепокоєння, оскільки знецінення праці в агросекторі є безпосереднім наслідком порушеного цінового паритету, який проектується на всі витрати сільськогосподарських підприємств;

- непропорційність структури матеріальних витрат, що стосується поряд із витратами на оплату праці й витрат на оплату робіт і послуг сторонніх організацій. Питома вага останніх у 2012 р. у витратах сільського господарства становила 20%, в тому числі в рослинництві 21,8%.

- значна варіація у рівнях собівартості по основних видах продукції господарств в міжрайонному розрізі, насамперед в картоплярстві, овочівництві, при виробництві більшості видів тваринницької продукції.

Визначене коло проблем формування витрат та собівартості сільськогосподарської продукції потребує оперативного вирішення. В першу чергу, це передбачає «запрацювання» заходів правового характеру, а саме антимонопольного законодавства стосовно дотримання еквівалентності взаємовідносин між учасниками АПК. Крім того, підвищення технічного та технологічного рівня сільськогосподарського виробництва (заходи техніко-технологічного характеру) сприятиме зниженню та вирівнюванню собівартості продукції та приведенню витрат до рівня суспільно необхідних (стане можливим внаслідок виконання першої умови). В загальному для вирішення цих завдань необхідне

подолання системної кризи в АПК, економічні відносини між учасниками якого відійшли від економічних відносин норми і здійснюються в умовах економічних патологій, котрі мають характер негативної дії та стійку повторюваність при відтворенні виробництва.

Література

- 1.Охріменко І.В. Витрати та собівартість сільськогосподарської продукції в регулюванні економічних відносин сільськогосподарських підприємств: монографія / І.В. Охріменко. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 360 с.
- 2.Сільське господарство Тернопільської області за 2012 рік. Статистичний збірник. – Т. : Тернопільське ГУС, 2013. – 223 с.
- 3.Сільське господарство України: Статистичний щорічник за 2012 рік / за заг. кер. Ю. М. Остапчука ; Держкомстат України. – К., 2012. – 369 с.
- 4.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 1998 рік. – Тернопіль. – 1999. – 98 с.
- 5.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2000 рік. Тернопіль. – 2001. – 98 с.
- 6.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2004 рік. Тернопіль. – 2005. – 92 с.
- 7.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2005 рік. Тернопіль. – 2006. – 92 с.
- 8.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2006 рік. Тернопіль. – 2007. – 92 с.
- 9.Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2007 рік. Тернопіль. – 2008. – 60 с.
10. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2008 рік. Тернопіль. – 2009. – 61 с.
11. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2009 рік. Тернопіль. – 2010. – 69 с.
12. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2010 рік. Тернопіль. – 2011. – 60 с.
13. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2011 рік. Тернопіль. – 2012. – 60 с.
14. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за 2012 рік. Тернопіль. – 2013. – 59 с.

References

- 1.Okhrimenko, I.V. (2009), *Vytraty ta sobivartist silskohospodarskoi produktsii v rehulivanni ekonomichnykh vidnosyn silskohospodarskykh pidpriemstv* [Costs and cost price of agricultural products in regulating of economic relations of agricultural enterprises], monograph, NNTs "Instytut aharnoi ekonomiky", Kyiv, Ukraine, 360 p.
- 2.Agriculture of Ternopil region for 2012. Statistical Yearbook (2013), Ternopil HUS, Ternopil, Ukraine, 223 p.
3. Agriculture of Ukraine: Statistical Yearbook for 2012 year (2012), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 369 p.
- 4.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 1998 (1999), Ternopil, Ukraine, 98 p.
- 5.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2000 (2001), Ternopil, Ukraine, 98 p.
- 6.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2004 (2005), Ternopil, Ukraine, 92 p.
- 7.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2005 (2006), Ternopil, Ukraine, 92 p.
- 8.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2006 (2007), Ternopil, Ukraine, 92 p.
- 9.Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2007 (2008), Ternopil, Ukraine, 60 p.
10. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2008 (2009), Ternopil, Ukraine, 61 p.
11. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2009 (2010), Ternopil, Ukraine, 69 p.
12. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2010 (2011), Ternopil, Ukraine, 60 p.
13. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2011 (2012), Ternopil, Ukraine, 60 p.
14. Basic economic indicators of work of agricultural enterprises of Ternopil region for 2012 (2013), Ternopil, Ukraine, 59 p.